
**12.00.07 СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР.
ОРГАНИЗАЦИЯ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.
АДВОКАТУРА**

Babaqulov Bekzod
Qarshi harbiy sudi raisi

Davletov O'tkirbek Matmurotovich,
Milliy gvardiya Harbiy-texnik instituti
doktoranti, mayor

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2018-10-5>

**HARBIY XIZMATCHILARINING HUQUQ VA ERKINLIKLARINI:
SUD ORQALI HIMOYA QILISH MASALALARI**

Annotatsiya: maqolada harbiy xizmatchilarning huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilish mexanizmini yanada samarali ishlashini ta'minlash hamda sud himoyasini amalga oshirishning tashkiliy-protsessual jihatlari yoritilgan.

Tayanch iboralar: harakatlar strategiyasi, harbiy huquq, harbiy sud-huquq tizimi, odil sudlov, ochiqlik va oshkoralik, ommaviy axborot vositalari hamda xorij tajribasi.

Бабакулов Бекзод
Председатель Каршинского военного суда

Давлетов Уткирбек Матмуратович,
Докторант Военно-технического института
Национальной гвардии

**ПРАВА И СВОБОДЫ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ: УСЛОВИЯ
ЗАЩИТЫ ОТ ПЫТОК**

Аннотация: в статье изложены организационные и процедурные аспекты обеспечения эффективного функционирования механизма судебной защиты прав и свобод военнослужащих и осуществления судебной защиты.

Ключевые слова: стратегии действий, военное право, военная судебная система, правосудие, открытость и прозрачность, средства массовой информации и зарубежный опыт.

Babakulov Bekzod
Chairman of the Karshi Military Court

Davletov Utkirbek Matmurotovich
Doctoral student Military Technical Institute
of the National Guard

**RIGHTS AND FREEDOMS OF MILITARY EMPLOYEES:
CONDITIONS FOR THE PROTECTION OF TORTURE**

Annotation: the article describes the organizational and procedural aspects of ensuring the effective functioning of the mechanism of judicial protection of the rights and freedoms of military personnel and the implementation of judicial protection.

Key words: action strategies, military law, military judiciary, justice, openness and transparency, the media and foreign experience.

2018 №10

Zamonaviy qiyin iqtisodiy va siyosiy sharoitda inson va fuqaroning huquqlarini himoya qilish muhim va dolzarb vazifa bo'lib, uni hal qilish mustaqilligimizni mustahkamlash bilan bevosita bog'liq holda ko'rib chiqilishi kerak.

Bu jarayondagi eng muhim masala harbiy hizmatchilarning Konstitutsiya va qonunlarda kafolatlangan huquq va qonuniy manfaatlarini sud orqali himoya qilish darajasini yaxshilash, ochiqlik va oshkoralikni ta'minlash, fuqarolarning sud hokimiyatiga bo'lgan ishonchini mustahkamlash, shu jumladan, odil sudlovni amalga oshirish uchun zarur shart-sharoit yaratib, uni yanada qulayroq qilish va sudyalarning mustaqilligini amalda ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Buning uchun qonuniylikni ta'minlash va adolatni qaror topdirish jarayonini soddalashtirish, uni keraksiz byurokratik to'siqlardan xalos qilish bilan bog'liq instituttsional o'zgarishlarni davom ettirish kerak.

Mamlakatimiz Qurolli Kuchlarni muvaffaqiyatli isloh qilish uchun fuqarolarning harbiy xizmatdagi huquq va erkinliklarini himoya qilish bilan bog'liq munosabatlarni huquqiy tartibga solish samaradorligini ta'minlash zarur. Bu birinchi navbatda harbiy xizmatchilarning kafolatlangan huquqlari va erkinliklarini sud orqali himoya qilish masalalari bilan bog'liq qonunchilik tizimini takomillashtirishni nazarda tutadi. Shu o'rinda, harbiy xizmatchilarning huquq va erkinliklarini alohida maqomga ega shaxs va fuqaro sifatida himoya qilishning qonunchilik asoslari: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, O'zbekiston Respublikasi qonunlari, shuningdek xalqaro huquqning umume'tirof etilgan printsiplari vanormalari hamda O'zbekistonning ishtirokidagi xalqaro shartnomalardir.

Hozirgi kunda harbiy hizmatchilarning huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilish mexanizmini yanada samarali ishlashi, qonun hujjatlaridagi kamchiliklarni tuzatish, sud himoyasini amalga oshirishning tashkiliy-protsessual usullarini takomillashtirish va kafolatlangan huquqiy tizimni qayta isloh qilish hamda sud himoyasi institutining qonuniyligini ta'minlash jamiyatdagi eng muhim vazifalar kompleksini tashkil etadi.

Bu vazifalarning samaradorligi asosan sud muassasalari va sud ishlarini yuritishning o'zaro bog'liqligi bilan baholanadi. Shu ma'noda, har bir fuqaro uchun ochiq, mantiqiy va tushunarli bo'lgan tizimni yaratish va ishlashini ta'minlash hamda ishda ishtirok etgan shaxs yuqori sud tomonidan o'z huquqlariga ta'sir ko'rsatuvchi sud aktini tekshirish uchun shikoyat yoki iltimosnoma bilan murojaat etish huquqidan rasman foydalanishi lozim. Zero, jahon tajribasi amaliyotimiz va sudlarimiz sud hokimiyatidagi sud xatolarining printsiptial jihatdan mavjud ekanligini ko'rsatmoqda.

Bu borada, O'zbekiston Respublikasi Oliy sud odil sudlovni yanada soddalashtirish va byurokratik jarayonlarni qisqartirish bo'yicha tegishli qonun loyihasi ishlab chiqilishi va bu qonun loyihasida kelishuv bitimini tuzish, mandatli sudlovni qo'llash doirasini kengaytirish, dalillarni uzoqdan tergov qilish mexanizmini joriy etish, videomateriallar orqali ish yuritayotgan shaxslarning tushuntirishlarini eshitish, ayrim toifadagi nizolarni bartaraf etish uchun majburiy dastlabki sud tartibini joriy etish, to'langan davlat bojlarini qaytarish tartibini batafsil tartibga solish kerak.

Harbiy xizmatchining da'vo qilish huquqi faqat da'vogarning manfaatlarini himoya qilishga imkon bermasdan, balki, qo'shinlar o'rtasida qonuniylik va qonunchilik tartibini ta'minlashga yordam berib, harbiy boshqaruvda samarali nazoratni amalga oshiradi.

Harbiy sud-huquq tizimini isloh etish O'zbekiston Respublikasining Qurolli Kuchlari va boshqa harbiy tuzilmalarida inson huquqlari muammolarini hal qilishda eng muhim masalalardan biri hisoblanadi. Shu ma'noda, Davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoev tashabbusi bilan ishlab chiqilgan va qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni[1] harbiy sudlov sohasidagi bu kabi yangiliklarning muhim huquqiy asosi bo'lib hisoblanadi. Mazkur Farmon bilan tasdiqlangan "2017 - 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Xalq bilan muloqot va inson manfaatlarini yili"da amalga oshirishga oid Davlat dasturi"da belgilangan vazifalarni amalga oshirish maqsadida 2017 yil 21 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasi sud tizimi tuzilmasini tubdan takomillashtirish va faoliyati samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-4966-sonli Farmon[2] qabul qilindi. Mazkur Farmon bilan harbiy sudlarning shtat birliklari O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari tarkibidan O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi tizimiga o'tkazildi. Ushbu Farmonga berilgan sharhda tushuntirilishicha, harbiy sudyalarning Mudofaa vazirligi shtatiga kiritilganligi ushbu vazirlik ijro hokimiyati organi hisoblanishi tufayli sud hokimiyati mustaqilligining, uning faoliyatini tashkil etishning asosiy tamoyillariga muvofiq kelmaydi [3].

Harbiy xizmatchilarning sud himoyasi tizimi turli qonunchilik qoidalarida mustahkamlangan, ularning ko'pchiligi harbiy qonunlarga bog'liq bo'lgan turli institutlar va elementlarni o'z ichiga oladi. Inson huquqlari bo'yicha Evropa sudi va davlat organlari, shu jumladan sud tizimi, ijroiya hokimiyati, an'anaviy huquqlar (Evropa konventsiyasining 2-18-moddalari) o'rtasida inson huquqlari bo'yicha Evropa konventsiyasi asosida integratsiya, o'zaro sheriklik va hamkorlik natijasida ikki tomonlama sud himoyasi ta'minlandi. Bunday yondashuvlarni mamlakatimiz huquqiy tizimida mustahkamlash milliy sudlarning inson huquqlari vazifalarini faollashtiradi va harbiy xizmatchilarning huquq va erkinliklarini sud tomonidan himoya qilish samaradorligini oshiradi.

Harbiy xizmatchilarning shikoyati bo'yicha yuridik protseduralarning tashkiliy-huquqiy shakllari sud tomonidan shikoyatlarni ko'rib chiqish tartibi va qoidalarini belgilovchi umumiy va maxsus huquqiy normalarning jamiyatga o'zaro ta'siri bilan belgilanadi. Harbiy xizmatchilarning shikoyati bo'yicha bunday sud protseduralari shikoyat bilan bog'liq harbiy-ma'muriy nizoni qonuniy va oqilona hal etishni ta'minlashga mo'ljallangan bo'lib, bunday adolatli tizim qo'shinlarning jangovar tayyorgarligi bilan bog'liq masalalarni samarali hal etishga, shuningdek, mamlakatimizning mudofaa va xavfsizligini ta'minlashga imkon beradi.

Amaldagi qonunchilikni to'g'ri qo'llagan holda shikoyatlar bilan bog'liq bo'lgan harbiy sohadagi qonungazid turli munosabatlarni tartibgasolish, ya'ni konstitutsiyaviy prinsiplarga asoslangan holda qonun ustuvorligi asosida oshkorlik tamoyili amalda namoyon bo'lishi hamda maxsus va xususiy masalalar faqat uning asosida hal qilinishi va qonunga muvofiq bo'lishi kerak. Shikoyatlar bo'yicha sud protsessiga taalluqli me'yorlar tizimida ularning murakkabligi, sub'ektning o'ziga xosligi va harbiy xizmatchilarning huquqiy maqomi bilan tavsiflangan harbiy jihatlariga alohida e'tibor qaratilib, davlat va jamiyat xavfsizligini ta'minlagan holda harbiy sudlarda ishlarni oshkorlik ta'moyili asosida olib borilishini

maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Zero, sud ishlari yuritishning ochiqligi va shaffofligini ta'minlash - sud ishlarini o'z vaqtida, sifatli va samarali hal etilishiga, fuqarolarning vaqtlari va mablag'larini iqtisod qilishga, sud qarorlari ustidan beriladigan shikoyatlarning kamayishiga, OAVda sud protsessini yoritishning huquqiy asoslari bilan bog'liq bo'lgan ayrim ziddiyatlarni bartaraf qilishga hamda OAV bilan sud hokimiyati o'rtasidagi o'zaro samarali hamkorlikni ta'minlashga, eng muhimi korruptsiyaning oldini olishga xizmat qiladi.

Jinoy jarayonda harbiy sudlarning vakolatini kengaytirish insonning huquq va erkinliklarini himoya qilish manfaatlaridan kelib chiqib, demokratik jamiyatda shaxs va davlat o'rtasidagi munosabatlarning umumiy tamoyillariga javob beradi.

Huquqni muhofaza qilish organlarining amaliyoti ushbu qonunlarni qo'llashda ko'plab kamchiliklarni aniqlaydi, bu esa huquqlarni sud orqali himoya qilish samaradorligini susaytirib, jinoiy jarayonning ishtirokchilari va jinoyat jarayoniga jalb qilingan boshqa shaxslarning manfaatlarini kafolatlaydi.

Bugun biz bu kabi oqibatlar bilan kurashmasdan, sabablarini qidirish va oldini olish choralarini ishlab chiqishimiz harbiy huquq sohasidagi dolzarb ilmiy vazifalaridan biridir.

Fuqaroni sud orqali himoya qilish huquqini amalga oshirish tartibini, shuningdek harbiy xizmatchilarning kafolatlangan huquqlari va erkinliklarini sud orqali himoya qilish mexanizmining samarali ishlashini tartibga soluvchi qonunchilikda ma'lum kamchiliklarning mavjudligi bilan bir qatorda harbiylarning ko'plab huquqlarini sud orqali himoya qilish uchun qonuniy ravishda mustahkamlangan va iqtisodiy jihatdan asoslangan huquqiy mexanizmlarning etarli emasligi yoki eskirganligi bilan tavsiflanadi.

Rossiya Federatsiyasi Qurolli Kuchlari sharoitida va boshqa harbiy qismlarda jinoyat protsessida ishtirok etuvchi harbiylarning (sudlanuvchilar, jabrdiydalar, guvohlar) shaxsiy xavfsizligini ta'minlash uchun asoslar mavjud bo'lgan harbiy qonunchilik qoidalari Konventsiyasiga ko'ra harbiy qonunchilikda harbiylar tomonidan Konstitutsiyada, shuningdek, uning asosida qabul qilingan qonunlarda, o'z huquq va erkinliklarini himoya qilish imkoniyatlarini sudga kiritish orqali amalga oshirishni ta'minlaydigan standartlar mavjud. Ushbu standartlar harbiy xizmatchilarning huquqiy maqomining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, ularning huquqiy himoyasini ta'minlashga, bu huquqlarning buzilishi holatlarida to'liq tiklanishiga va keyinchalik uni amalga oshirishga qaratilgan.

Xulosa qilib aytganda, harbiy xizmatchilar huquqlarini sud tomonidan himoya qilish mexanizmlari va institutlarining faoliyatini tartibga soluvchi qonunlarni takomillashtirish maqsadida, O'zbekiston qonunchilik tizimining o'ziga xos xususiyatlarini va qonunchilikni rivojlantirish sohasidagi milliy tarixiy tajribani hisobga olgan holda xorijiy davlatlarning qonunchilik tajribasidan foydalanish tavsiya etiladi.

Harbiylar huquqlarini sud orqali himoya qilish bilan bog'liq umumiy va harbiy qonunlarni takomillashtirish ushbu sohada ishlarni tashkil etishning yuqori darajasini talab qiladi, bu esa hali o'rganilishi zarur bo'lgan dolzarb masala va muammolar echimi yuzasidan takliflar ishlab chiqishni talab etadi. Bu o'z o'rnida, harbiy xizmatchilarning huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilish uchun yuqori sifatli va ishonchli yuridik bazani yaratishning ajralmas sharti bo'lib hisoblanadi.

Ushbu masalalar va muammolarni harbiy huquq doirasida keng huquqiy tahlil qilish zarurati harbiy bilim vakillarini tegishli masalalar bo'yicha o'z nuqtai nazarlarini va harbiy huquqni muhofaza qilish faoliyatida tegishli tavsiyalarni bajarish uchun keng imkoniyat bilan ta'minlaydi.

Иқтибослар/Сноски/References

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi F-4947-sonli Farmoni // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017. 13 fevral, 6-son, 70-modd. (Decree of the President of the Republic of Uzbekistan No. F-4947 "On the strategy for further development of the Republic of Uzbekistan" dated February 7, 2017 // Collection of legislative acts of the Republic of Uzbekistan, 2017. February 13 Article 6).

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi sud tizimi tuzilmasini tubdan takomillashtirish va faoliyati samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2017 yil 21 fevraldagi PF-4966-sonli Farmoni // "O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami", 2017. 27 fevral, 8-son, 109-modd. (Decree of the President of the Republic of Uzbekistan of February 21, 2016 N UP-4966 "On measures to drastically improve the efficiency of the judicial system of the Republic of Uzbekistan and increase its efficiency" // "Article 27 of the Constitution of the Republic of Uzbekistan).

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi sud tizimi tuzilmasini tubdan takomillashtirish va faoliyati samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni // "Xalq so'zi", 2017 yil 22 fevral soni (Decree of the President of the Republic of Uzbekistan "On measures to drastically improve the structure and effectiveness of the judicial system of the Republic of Uzbekistan" // Xalq So'zi, February 22, 2017).